

Iz pedagoške teorije i prakse

376-054.57
Stručni članak

Nikola Vuković

Prava djece i razvoj integracije te inkluzivne kulture škole

Sažetak

Prava djeteta određuju njegove potrebe, ono što je važno za njegov tjelesni i psihički razvitak, ali i mogućnosti obitelji, sredine i društva u kojem dijete živi. Svoja prava dijete ostvaruje bez obzira na rasu, naciju, boju, spol, religiju, socijalno podrijetlo, imovinsko stanje i običaje. Odgoj je smisleni i planirani put učenja ljudskih prava. Osnovna zadaća učitelja i stručnih suradnika u današnjim školama je poučavanje i učenje o ljudskim pravima bez obzira na nastavni predmet, mjesto održavanja nastavnog procesa ili bez obzira na nastavne situacije. Važno je odabrati pravilne metode rada s učenicima kao i oblike rada u kojima će učenici imati aktivnu ulogu. Cilj ovog rada je prikaz pedagoške prakse školskog pedagoga na području interkulturalnog odgoja i obrazovanja te unapređenje kulture škole. U središtu promišljanja o pravima djeteta na sudjelovanje u odgoju i obrazovanju je rad s učenicima Romima u Osnovnoj školi Đurđevac. Polazeći od činjenice da svako dijete ima pravo na odgoj i obrazovanje, potrebno je naglasiti pedagoške napore u radu s učenicima Romima i to od početka školovanja do završetka osmog razreda. Školski pedagog jedina je stručna osoba koja prati rast i razvoj svakog pojedinca od prvog dana nastave u prvom razredu do završetka osmog razreda. Pravo na sudjelovanje u odgoju i obrazovanju svakako je posebno dječje pravo koje u konačnici rezultira društvenom aktivnošću učenika u školi, u obitelji i sredini u kojoj živi. U radu se daje pregled pedagoške prakse stručnog suradnika pedagoga te učeničke participacije u nastavnom procesu od kritičkog promišljanja samog pojma iz perspektive djeteta i njegovih participativnih prava do mogućih uloga djeteta u tom procesu, a u cilju unapređenja kvalitete života učenika Roma u obitelji i izvan nje, u školi i društvu. Samo potpunom integracijom i radom na inkluzivnoj kulturi školi može se ostvariti kvalitetan rad sa svim učenicima bez obzira na njihove različitosti.

Ključne riječi: dječja prava, inkluzija, integracija, kultura škole, pravo na različitost

Uvod

Ideja ljudskih prava potječe iz shvaćanja lo urođenom čovjekovu dostojanstvu i načelu nediskriminacije. Suvremena pedagogija svakako treba svoju djelatnost temeljiti na stajalištu da već danas treba planirati i poduzimati korake kako bi se ostvarila željena budućnost. Nastavni proces treba osmisliti na znanjima, stavovima, vrijednostima, intelektualnim i socijalnim vještinama koje će pomoći mladima da se što bolje pripreme za budućnost. Poznato je da znanja, vještine, način razmišljanja i vrijednosti koje učenici usvajaju tijekom nastavnog procesa i odrastanja, ne utječu samo na pojedinca, već i na zajednicu u kojoj učenik uči, živi i odrasta. Pripremanje učenika za život i rad u demokratskom društvu važna je zadaća učitelja i stručnih suradnika u školi. Demokraciju stvaraju i održavaju građani koji u sebi imaju potrebno znanje, vještine i sustav vrijednosti potrebne za život u demokratskom društvu. Demokracija se uči cijeli život i nije namijenjena samo djeci i učenicima, već svim ljudima. Republika Hrvatska uvrstila se među one napredne zemlje koje su preuzele obvezu osiguranja i zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda. Osnovna škola Đurđevac temelji se na školi koja je u Đurđevcu postoji od 1774. godine otkada započinje organizirano školstvo. Od 1956. godine u školu polaze i učenici Romi, što je vidljivo iz podataka u matičnoj knjizi u Školi. Danas u Đurđevcu živi oko 8.800 stanovnika. Od toga je oko 700 stanovnika romske nacionalnosti. U školi je 676 učenika, od čega je 100 učenika romske nacionalnosti. Prema tome, možemo govoriti o više od 64 godine rada na interkulturalnom odgoju

i obrazovanju u školi te unapređenju rada s učenicima Romima.

U radu se, osim teorijskih promišljanja o dječjim pravima i osnovnom pravu na obrazovanje, govori o radu školskog pedagoga sa svim sudionicima odgojno-obrazovnog procesa te izazovima koji se javljaju na području interkulturalnog odgoja i obrazovanja i stvaranja inkluzivne kulture škole. Kultura jedne škole ogleđa se u odnosu među sudionicima odgojno-obrazovnog procesa, otvorenosti škole prema okruženju u kojem djeluje, programima koji se ostvaruju u školi, mogućnostima izbornosti projekata i programa koji doprinose razvoju cjelokupne ličnosti učenika te inovativnim rješenjima koji doprinose prepoznatljivošću škole. Bogatstvo svake škole su učenici i različitosti koje posjeduju. U školi koja ima i pripadnike neke nacionalne manjine, izazov je u stvaranju školskog kurikulumuma koji će dati podjednaku šansu svima bez obzira na teškoće pojedinaca, nacionalnu pripadnost, darovitost učenika ili socijalni status. Zajedničkim radom svih zaposlenika škole i potpunim uključivanjem učenika u ostvarivanje školskog kurikulumuma stvara se prepoznatljiva kultura škole.

Određivanje pojmova

Interkulturalni odgoj i obrazovanje i integracija te stvaranje inkluzivne kulture škole temelje se na osnovnim ljudskim pravima. Zato se ovoj temi posvećuje sve više prostora u kreiranju predmetnih i školskih kurikulumuma, a s ciljem učenja i poučavanja o životnim vrijednostima, stvaranja pozitivne slike o sebi i jačanja samopoštovanja. Zato je vrlo važno da svi učenici su-

djeluju u školskim aktivnostima prema svojim interesima i sposobnostima. Pravo na sudjelovanje ostvaruje se slobodnim izborom učenika da sudjeluje u određenim izvannastavnim aktivnostima, natjecanjima, dodatnom radu i školskim projektima. Sudjelovanjem u pojedinim aktivnostima učenici razvijaju svoje interese i uz pomoć učitelja i stručnih suradnika usmjeravaju svoj rad i učenje prema područjima za koja imaju potencijala.

Ljudska prava – prava djeteta

Ideja ljudskih prava izvire iz shvaćanja o urođenom čovjekovu dostojanstvu i načela nediskriminacije. Postoji više definicija pojma ljudskih prava. Ljudska prava su univerzalna i neotuđiva. Prava djeteta čovjekova su prava uvjetovana činjenicom da je dijete biće posebnih potreba. U procesu razvoja dijete može biti aktivan čimbenik, sposoban komunicirati s društvenom i prirodnom okolinom. Ideja ljudskih prava može odrediti smisao odgoja i biti temeljna vrijednost odgojne zbilje. Dakle, pravo djeteta na sudjelovanje u odgoju i obrazovanju jedno je od osnovnih prava svakog pojedinca. Cilj odgoja i obrazovanja može biti ostvarivanje punog potencijala svake osobe. Na putu do tako postavljenog cilja postoje mnoge prepreke. Ljudska prava štite svakog pojedinca, a propisana su u nekoliko važnih dokumenata: Povelja Ujedinjenih naroda (1945), Opća deklaracija o pravima čovjeka (1948), Deklaracija o pravima djeteta (1959) i Konvencija o pravima djeteta (1989).

Pravo na sudjelovanje

Prava djeteta na sudjelovanje pravno su regulirana Konvencijom o pravima djeteta. Jedno od četiriju načela Konvencije (pored načela nediskriminacije, načela prava na život i razvoj i načela najboljeg interesa djeteta) jest i načelo sudjelovanja. Upravo to načelo treba biti smjerkaz odnošenja odraslih osoba prema djeci tijekom njihova odrastanja. S obzirom da je Konvencija o pravima djeteta pravni dokument, ona prvenstveno predstavlja politički zahtjev za poštivanjem aktivnog sudjelovanja djeteta u svim procesima njegova odrastanja. No, način na koji su odrastanje i razvoj shvaćeni u Konvenciji o pravima djeteta (1989) nije samo pravna odredba nego on svoje utemeljenje ima i u nekim psihologijskim teorijama razvoja u kontekstu.

Obzirom na to da se dijete razvija i uči u svakome trenutku svojega života, ključno je da odrasle osobe potiču i podupiru dječje aktivno sudjelovanje u tom procesu u svim situacijama, pa tako i u procesu suradnje obitelji i odgojno-obrazovne ustanove, a to podrazumijeva zadovoljavanje nekoliko osnovnih pretpostavki:

- a) davanje glasa djetetu te uvažavanje njegova mišljenja
- b) slušanje djeteta i njegovo aktivno uključivanje u sve etape nastavnog procesa
- c) davanje prilike djetetu da aktivno sudjeluje i daje svoj doprinos u zajedničkim aktivnostima roditelja i odgojno-obrazovnih djelatnika, poput informiranja, savjetovanja, učenja, dogovaranja i druženja
- d) davanje prilike djetetu da u skladu sa svojom dobi i zrelošću odlučuje zajedno s odraslima o pitanjima koja ga se tiču.

Pravo na odgoj i obrazovanje

Obrazovanje predstavlja jedno od temeljnih ljudskih prava i preduvjet je za ostvarenje mnogih drugih prava, poput prava na rad i prava na informirano sudjelovanje u političkom i društvenom životu. Dakle, pravo na obrazovanje preduvjet je unapređenja kvalitete života djece i mladih. Pravom na obrazovanje svakom se djetetu i odraslom čovjeku daje prilika da razvije svoje mogućnosti i da stekne intelektualnu, duhovnu i društvenu samostalnost putem usvajanja znanja, vještina, vrijednosti i stavova. Osim toga, pravo na obrazovanje podrazumijeva kvalitetu odgojno-obrazovnog iskustva, mogućnost izbora odgoja i obrazovanja prema vlastitim željama i potrebama, ali i pravo na sigurno i poticajno odgojno-obrazovno okruženje u kojemu se poštuju prava djece, učitelja, roditelja i svih ostalih sudionika. Pravo na obrazovanje preduvjet je unapređenja kvalitete života djece i mladih. U radu s mladima važno je provoditi obveze koje su postavili predlagatelji Konvencije o pravima djeteta (1989) u odnosu na odgoj i obrazovanje:

- prepoznavanje odgoja i obrazovanja kao ljudskog prava za svu djecu
- poštivanje prava djeteta unutar sustava odgoja i obrazovanja
- pružanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava.

Ostvareno pravo djeteta na sudjelovanje u odgoju i obrazovanju osnovni je preduvjet poboljšanja kvalitete djetetova života te njegova kasnijeg sudjelovanja u svakodnevnom životu unutar društva u kojem će živjeti, raditi i stvarati.

Pretpostavke za učenje o pravima djeteta na sudjelovanje u odgoju i obrazovanju

Učitelji i stručni suradnici koji provode odgoj i obrazovanje za dječja prava u svom radu polazište crpe u Konvenciji o pravima djeteta. Pedeset četiri članka Konvencije pružaju cjeloviti pristup dječjim pravima. Polazi se od teorijskih znanja o pravima djeteta i to su prvi koraci za sudjelovanje djeteta u nastavnom procesu, ali nisu dovoljni za potpuni razvoj. Učitelji i stručni suradnici potiču učenike na razumijevanje temeljnih ljudskih prava i njihovu primjenu u svakodnevnom životu. Osnovni cilj odgoja i obrazovanja za prava djeteta je pripremanje djeteta za aktivno sudjelovanje u procesima koji će utjecati na njihov život i budućnost. U planiranju i programiranju neposrednog rada s učenicima važno je primijeniti ova načela: korelaciju, prigodnost i aktualnost. Međupredmetna tema Građanski odgoji i obrazovanje kao i svi predmetni kurikulumi temelje se na umijeću učitelja da u svom radu poveže nekoliko sadržaja u istu temu. Važno područje nastavnog rada je i obilježavanje prigodnih društvenih događaja kao i blagdana, što itekako doprinosi motivaciji učenika za učenje. Načelo aktualnosti važno je jer se učenici aktivno uključuju u nastavni proces obilježavajući razne događaje iz vlastitog života, obiteljskih prilika, života i rada škole kao i sredine u kojoj škola djeluje. Od učitelja i stručnih suradnika očekuje se da rade na onim pravima koja su djeci poznata i razumljiva. Nakon toga slijedi učenje novih prava, poučavanje o demokraciji i toleranciji te stvaranje osnova za budući život u različitim okruženjima. Govorimo o kreativnosti svih sudionika, pa tako i o kreativnoj

školi. Kreativna škola usmjerena je „razvoju humane nastave koju odlikuje suradnja, razumijevanje, prijateljstvo, međusobno poštovanje gdje učitelj oblikuje pretpostavku za razvoj učeničkih kompetencija, tehničke i tehnološke kulture, njihove moralne i duhovne stabilnosti.“ (Previšić, 2001). Nakon što učenici upoznaju osnovna pitanja o ljudskim pravima (pravima djeteta), slijedi njihovo razumijevanje, primjena, poštivanje i na kraju prakticiranje u svakodnevnom životu. Kad se radi o učenicima Romima, sam proces usvajanja temeljnih ljudskih prava traje duže, no moguć je i ostvariv. Učenici dolaze iz slabijih socijalnoekonomskih obiteljskih prilika u kojima je još uvijek poštivanje osnovnih dječjih prava ugroženo. Učitelji i stručni suradnici trebaju u svom pristupu romskoj djeci angažirati njihovu cjelokupnu osobnost. Metode odgoja i obrazovanja moraju se temeljiti na dječjoj aktivnosti pri čemu igra dobiva važno mjesto. Motivacija djece Roma za sudjelovanje u nastavnom procesu varira od početka školovanja kad pokazuju interes za školska zbivanja, pa sve do petog razreda kad počinje interes za školu slabiti. Tada je potrebno ulagati dodatne napore da učenici redovito dolaze u školu i da sudjeluju u zajedničkim aktivnostima. Potpuna integracija učenika Roma važna je za kvalitetan odgojno-obrazovni rad i zato je na stručnim suradnicima u školi velik izazov da učenike Rome od početka školovanja motiviraju za učenje i zajednički rad sa svim učenicima u školi. Nastavni proces kao i izvannastavne aktivnosti treba temeljiti na sudjelovanju, interakciji, suradnji i međuodnosu svih sudionika u nastavnom procesu. Proces uključivanja podrazumijeva suradničke, participativne i interaktivne metode učenja. Osim učenja o pravima djeteta važno je učiti mlade ljude o

njihovim dužnostima i obvezama. Svi navedeni sadržaji, metode i oblici rada trebaju se provoditi u svim nastavnim predmetima, na satu razrednika kao i na izvannastavnim aktivnostima. To je učenje za život i ovo područje učenja nikad ne prestaje. Temelji se na kreativnosti svakog pojedinca i na njegovoj spremnosti za suradnju. “Kreativnost može razviti samo ona škola u kojoj se njeguje mišljenje, rasuđivanje, istraživanje, dijalog, rasprava, razmjenjivanje ideja i stvaranje novih ideja, pogleda i postupaka. ‘Klasične učionice’ tada se pretvaraju u ‘radionice’ znanja i kreativnosti.” (Ozimec, 1987). Istinsko sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu pomaže učenicima s teškoćama kao i iznadprosječnim učenicima da bolje razumiju svoje posebnosti i da se prema svojim sposobnostima uključe u zajednički rad u razrednom odjelu. Utjecaj učenika na tijek nastavnog procesa snažno ih motivira. Učenici iznose svoje ideje, kreativniji su, odgovorniji i učinkovitiji. Aktivnost učitelja i stručnih suradnika usmjerena je na stvaranje uvjeta za učenje, a učenici svojom aktivnošću u potpunosti ostvaruju pravo na sudjelovanje u odgoju i obrazovanju prema svojim sposobnostima.

Didaktičke strategije koje pogoduju učenju o pravima na sudjelovanje u odgoju i obrazovanju

Važan dio rada učitelja i stručnih suradnika sastoji se u odabiru didaktičkih strategija. Kako bi učenici usvojili prava sudjelovanja u odgoju i obrazovanju, potrebno je prilagoditi didaktičke strategije uzrastu učenika, sastavu razrednog odjela, nastavnim sadržajima kao i interesima učenika. U dosadašnjoj odgojno-obrazovnoj

praksi niz didaktičkih strategija pokazao se uspješnim u ostvarivanju prava djece na sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu. Učenici Romi integrirani u sve razredne odjele poseban interes pokazuju za zajedničke aktivnosti, a posebno za rad na razrednim projektima, izradi razrednih panoa, zidnih novina, uređenju tematskih kutića u učionici ili hodnicima škole kao i sudjelovanje u različitim didaktičkim igrama. Ističe se integrirana nastava koju u našoj školi često koristimo uz obilježavanje značajnih datuma kao i uz pojedine događaje vezane za širu društvenu zajednicu. Karakteristično je za integriranu nastavu da se takva nastava izvodi bez školskog zvona, pristup nastavi je timski, učenici su nositelji nastavnog procesa. U školi organiziramo integrirani nastavni dan uz Olimpijski dan, Dan ljudskih prava, Dan obitelji, Dan voda, Dan tolerancije, Dan ružičastih majica, Svjetski dan Roma i Dan škole. Osim toga organiziramo i dvije velike školske priredbe za građanstvo: Blagdani nam stižu (prosinac) i Pozdrav proljeću (ožujak). Učenici su uključeni u organizaciju priredaba, izbora sadržaja koji će biti prezentirani na priredbama, oglašavanju i vrednovanju školskih priredaba. Pravo sudjelovanja u odgoju i obrazovanju postaje osnovno pravo djeteta. Nastavni proces je život i priprema učenike za svijet odraslih. Uloga učitelja i stručnih suradnika je u pripremanju zanimljivih događaja tijekom nastavnog procesa u kojima će učenici stjecati što više životnih vještina. Odgoj i obrazovanje imaju cilj odgojiti učenike za demokraciju. Stjecanje osnovnih informacija i osnovnih sposobnosti za snalaženje u svakodnevnom životu važan je cilj prilikom odabira didaktičkih strategija. Znanje i sposobnosti učenici razvijaju vlastitom aktivnošću, radom i uključenošću u

zajedničke aktivnosti u školi. Pretpostavka za to je organizirani i vođeni odgojno-obrazovni proces koji omogućava učeniku aktivnost. Učenik tako postaje suorganizator nastavnog procesa. Pravo učenika na sudjelovanje u svim etapama odgoja i obrazovanja pridonosi aktivnosti učenika, kvaliteti ostvarenih sadržaja te učinkovitoj radnoj disciplini. Važno je u zajedničkim aktivnostima naučiti učenike vrednovanju i analizi ostvarenih zadaća. Na taj način učenici razvijaju komunikaciju, kritički promišljaju, mijenjaju svoja dosadašnja ponašanja, postavljaju kreativna pitanja i stvaraju kreativna rješenja te sudjeluju u samovrednovanju rada.

Školsko ozračje u funkciji prava djeteta za sudjelovanje u odgoju i obrazovanju

Školski kurikulum ima cilj stvaranje prepoznatljivosti škole u sredini u kojoj škola djeluje na nivou lokalne zajednice i šire. Upravo je školsko ozračje važan dio ostvarivanja prava učenika na sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu. Karakteristika školskog ozračja ovisi o spremnosti svih sudionika za ravnopravno sudjelovanje u svim etapama nastavnog procesa. Uključivanje učenika u izbor, planiranje, ostvarivanje i vrednovanje didaktičkih strategija važno je za učenje demokracije. Područje građanskog odgoja i obrazovanja predstavlja važan segment školskog rada, a time daje pečat školskom ozračju. Osnovna škola Đurđevac pored matične škole ima i četiri područne. Uz to imamo i odjele za učenike s teškoćama u razvoju koji se obrazuju po posebnom programu i nalaže se u izdvojenoj zgradi koja je didaktički opremljena za njihov rast i razvoj. U školi nastojimo

uključiti što više vanjskih suradnika u ostvarivanje školskog kurikulumuma. Gradimo inkluzivnu kulturu škole, a time smo prepoznatljivi i u širem okruženju. Roditelji i staratelji učenika zauzimaju važno mjesto u mnogim aktivnostima. Suradnja s roditeljima i starateljima je izvrsna, a to govore i podatci da su svi roditelji najmanje tri puta bili u školi tijekom nastavne godine. Dolazak na individualne informacije koristi više od 65 % roditelja, na tri roditeljska sastanka dolazi u prosjeku 90 % roditelja. Ostali roditelji dolaze na poziv ili ostvaruju drugi oblik komunikacije. Što se tiče roditelja učenika Roma, situacija se svake godine mijenja. Više od 80 % roditelja učenika Roma redovito dolazi u školu, bilo na roditeljske sastanke, bilo na informacije. Ostali roditelji dolaze na poziv razrednika ili stručnih suradnika. Samo dvoje roditelja ne dolaze u školu pa je potrebna pomoć Centra za socijalnu skrb. S roditeljima radimo na njihovu približavanju školi, uključivanju u školske aktivnosti kao i sudjelovanju u izvanučioničkoj nastavi, organiziranju izleta i ekskurzija učenika. Naglasak u radu s roditeljima je učenje o pravima roditelja i djece, o njihovim obvezama i potrebi za jačanjem partnerstva roditelja i škole. Partnerstvo škole i obitelji temeljna je vrijednost koja se može i treba unapređivati u svakoj školi. Po njoj se prepoznaje školsko ozračje. Važno je napomenuti da se partnerstvo s roditeljima može ostvariti samo ako škola daje mogućnosti za sudjelovanje roditelja u školskim aktivnostima. Osim školskog ozračja važno je i jačanje razrednog ozračja. Razredni odjel temeljna je socijalna i odgojno-obrazovna zajednica u školi u kojoj se svaki učenik u skladu s vlastitim mogućnostima priprema za ostvarivanje zajedničkih aktivnosti. S obzirom na temu ovog rada važno je napo-

menuti da je u Osnovnoj školi Đurđevac 38 razrednih odjela, a u njih 36 su učenici Romi. Učenici su ravnomjerno raspoređeni od prvog do osmog razreda. U posljednjih nekoliko godina imamo i učenike Rome koji s dobrim i vrlo dobrim uspjehom završavaju osmi razred. Iz pedagoške prakse i stalnim praćenjem i analizom rada učenika mogu posvjedočiti da učenici Romi, koji završe osmi razred, nastavljaju i školovanje u srednjoj školi. To je prije desetak godina bilo nezamislivo. Sigurno ovoj činjenici doprinose aktivnosti i nastojanja škole da se kod svih učenika osvijesti pravo na sudjelovanje u odgoju i obrazovanju. Kulturu škole prepoznajemo i po zajedničkom radu svih djelatnika škole, a posebno radu učitelja i stručnih suradnika na području učenja. Kurikulum provode učitelji i stručni suradnici, a realizacija ovisi o načinu na koji se ostvaruju postavljeni ciljevi na području učenja, odgoja i obrazovanja za ljudska prava, ekologiju i razvoj kompetencija. Dakle, školski kurikulum se ostvaruje putem pedagoški pripremljenog okružja i kvalitetne suradnje svih sudionika nastavnog procesa. Kako bismo svi u školi doprinijeli razvoju demokratskog ozračja i pripremili naše učenike za život u demokratskom društvu, važno nam je i stručno usavršavanje. Osim stručnih suradnika - pedagoga, psihologa, logopeda važnu ulogu u ostvarivanju stručnog usavršavanja imaju učitelji, voditelji županijskih stručnih vijeća kao i vanjski predavači. Suradnja s predstavnicima Udruge Roma Sve se može kad se hoće iz Đurđevca je stalna. Razgovor s njima, izmjena iskustava te prijedlozi za unapređivanje rada s učenicima i njihovim roditeljima važan je dio stvaranja školskog ozračja koje ima cilj promoviranje prava djeteta na sudjelovanje u odgoju i obrazovanju.

Suvremena škola i izazovi u radu školskog pedagoga

Školski kurikulum priprema učenika za budući život. Odgojno-obrazovni rad u suvremenoj školi temelji se na zajedničkom radu učenika i učitelja uz uključivanje roditelja i vanjskih suradnika. Kvalitetan školski kurikulum može ostvariti ideju humane škole kojoj treba težiti. Škola budućnosti je stvaralačka, humana i socijalna zajednica. „Humana škola je kvalitetna škola, koja pruža potrebna znanja učenicima; škola koja prati društvene, znanstvene i tehnološke promjene i primjereno ih transformira u svoj rad; škola koja uvažava prirodne potrebe učenika i socijalizira ih u skladu s osobnim individualitetom svakoga pojedinca; škola u kojoj učenici mogu stvaralački iskazati svoje mogućnosti i sposobnosti; škola koja učeniku omogućava socijalni život s vršnjacima tako da usmjerava njihove razvojno-emozivne privlačnosti pravim sadržajima; škola koja ih duhovno bogati, odgaja i usređuje u njihovu življenju, a ne dehumanizira.“ (Previšić, 1999).

Jedna od najboljih definicija škole kojoj trebamo težiti temelj je za rad svakog školskog pedagoga i svakog učitelja. U stvaranju školskog ili predmetnog kurikuluma trebalo bi uključiti sastavnice navedenog citata. Ostvarivanje navedenih sadržaja i stvaranje uvjeta za humanu školu jedan je od najvećih izazova školskog pedagoga. Svjesni smo da nije moguće predvidjeti sve okolnosti i moguća događanja koja utječu na stvaralačko, socijalno i humano funkcioniranje škole. Upravo zbog te činjenice izazov odgojno-obrazovnog rada postaje još veći. Školski pedagog u suradnji s učiteljima svoja nastojanja i svoj rad treba usmjeriti prema pedagoškim i

socijalnim pojavama koje dominiraju u razvojnim i radnim problemima učenika.

U neposrednom radu s učiteljima, učenicima i roditeljima učenika školski pedagog svoj rad i svoje aktivnosti treba usmjeriti prema:

- školi u kojoj prevladava iskustveno učenje i koja priprema za stvaran život te daje mogućnost izbora sadržaja učenja i poučavanja tijekom redovne nastave, a posebno izbornost dodatnih aktivnosti

- ustanovi koja je mjesto odrastanja i sazrijevanja, učenja i socijalizacije zasnovanih na vrijednosnim nastavnim sadržajima

- školi koja potiče i usmjerava učenike na stvaralački rad, istraživanje, projektiranje novih sadržaja te omogućava istraživačko učenje kroz mnogobrojne aktivnosti

- socijalnoj zajednici u kojoj se razvija duh tolerancije, razumijevanja, demokracije, ekologije i zdravlja za sve sudionike zajedničkog rada, a posebno u kojoj se njeguje različitost

- školi koja ima potpuni senzibilitet za potrebe učenika s teškoćama te njihovu inkluziju u zajedničke programe i aktivnosti, i to prema interesima i sposobnostima učenika

- ustanovi u kojoj su roditelji partneri i sudionici u mnogim aktivnostima vezanim za pripremu djece za budući život

- školi koja razvija sve kompetencije sudionika odgojno-obrazovnog rada i koja je prepoznatljiva po svom djelovanju u užem i širem okruženju, a najviše u inovacijama koje dovode do razvoja inkluzivne kulture škole.

Specifičnost svake škole pruža mogućnost za različite oblike rada i rješenja za ostvarivanje navedenih težnji. Učitelji i stručni suradnici svojim odgojno-obrazovnim radom potiču učenike na prijateljstva, druženje i radost učenja.

Mnogo je primjera za ove aktivnosti: razredne proslave rođendana, igre u razredu, motivacijske igre i natjecanja, terenska nastava, izleti i ekskurzije, posjete obiteljskom domu, sportske aktivnosti, ekoakcije, poticanje na volonterstvo i međusobno pomaganje, razumijevanje i slično. Stvaralački se rad učenika može ostvariti primjenom suvremenih tehnologija kao i ranijih dostignuća u znanosti. U ovo područje svakako treba uključiti roditelje i vanjske suradnike. Dobar primjer za to je suradnja škole i raznih udruga u bližem okruženju kao i klubova koji se bave interkulturalnim odgojem i obrazovanjem. Izvanučionička nastava, projektna nastava i istraživačko učenje itekako mogu ostvariti i unaprijediti stvaralaštvo učenika. Posjete ustanovama, institucijama, radionicama i privatnim poduzetnicima doprinose znanju, vještinama i informiranju učenika o primjeni tehnologije u svakodnevnom životu. Na taj se način učenici motiviraju za stvaralačko izražavanje, a potiče se i kreativnost učenika. U suradnji s učiteljima školski pedagog predlaže, provodi i vrednuje inovacije u školi. Važno je i učenike uključivati u cijeli proces odgojno-obrazovnog rada - od planiranja do vrednovanja - kako bi postali suodgovorni za rezultate zajedničkog rada s učiteljima i stručnim suradnicima. Uloga školskog pedagoga je u motiviranju i poticanju učitelja na inovacije i prevladavanju inertnosti okruženja u kojem djeluje. Potrebno je i osobno samoobrazovanje za promjene i razvoj kako bi se u školi mogle dogoditi značajne promjene. Inovacije u školi imaju cilj poboljšanje kvalitete škole, primjenjivost znanja u svakodnevnom životu učenika, stvaranje prepoznatljivosti školskih programa, promjenu i unapređivanje školskog ozračja i razvijanje partnerstva svih sudioni-

ka odgojno-obrazovnog procesa. Inovacije se ostvaruju putem istraživačke funkcije stručne službe škole, a školski je pedagog nositelj istraživačkih akcija. U suvremenoj je školi, koja teži humanom obilježju u punom smislu, bitan etički kodeks svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Etički kodeks predstavlja popis temeljnih načela kojih se svi sudionici odgojno-obrazovnog rada trebaju pridržavati u realizaciji svojih funkcija u neposrednoj školskoj praksi.

Promicanje interkulturalnog odgoja i obrazovanja jedan je od važnih zadataka škole, a ogleda se u prepoznavanju i priznavanju razlika i njihovih vrijednosti. Kulturne razlike i njihova uloga u svakodnevnom životu odražavaju se na ponašanje učenika i učitelja u školi, a posebno u školi koja ima, pored većinskog naroda, učenike nacionalnih manjina. Svrha je odgoja i obrazovanja na području interkulturalizma osposobiti mlade za čuvanje i razvijanje tekovina demokracije, ponajprije slobode izbora i tolerancije prema različitosti. Pojmom interkulturalizma označavaju se dinamičke i interaktivne veze i odnosi među kulturama.

U radu s učiteljima, učenicima i roditeljima učenika školski pedagog ima ulogu razvijanja i odgoja stavova, sposobnosti i načina ophođenja s osobama kulturno različitim, drukčijim od nas. U radu s učiteljima i stručnim suradnicima školski pedagog sudjeluje u izboru tema za rad upravo na području mirotvornog odgoja. U Osnovnoj školi Đurđevac više od 14 % učenika škole su učenici Romi. Taj je podatak osnova za cjelokupno planiranje i programiranje rada škole kao i za izradu školskog kurikulumu. Važan je zadatak pedagoga poticati sudionike zajedničkog rada na povećanu kreativnost koja omogućuje suočavanje s novim izazovima. Naglasak

treba staviti na sposobnost prilagođavanja koja podrazumijeva osobnu promjenu prema otvorenosti, fleksibilnosti, kreativnosti i posebnosti. Da bi se interkulturalizam u obrazovanju mogao provoditi, potrebno je za takav rad osposobiti sve one koji rade na odgoju i obrazovanju mladih, posebice učitelje. Osim rada s učenicima važan dio posla školskog pedagoga usmjeren je na rad s učiteljima i na unapređivanje njihovih kompetencija. Vrlo je važna interkulturalna kompetencija koja sadrži stavove pojedinca, njegova znanja, vještinu komunikacije i međusobnog odnosa, kreativnost u radu te spremnost za promjene. Cilj je zajedničkih aktivnosti promjena škole kao organizacije, i to ne samo u sadržajima planiranim u školskom kurikulumu, već u promjenama metoda i oblika rada, organizaciji timskog rada, primjeni projekata i problemske nastave kao i razvoju međusobne komunikacije između svih sudionika neposrednog rada u školi te uspjeha škole u cjelini. Ništa ne djeluje na samopouzdanje kao uspjeh. Kad ostvarimo svoj cilj, i kad drugi ljudi vide da smo ga ostvarili, naša vjera u sebe i svoje sposobnosti naglo raste. (Miljković i Rijavec, 2001, str. 198).

Izazovi u provedbi školskog kurikuluma i stvaranju inkluzivne kulture škole

U pedagoškoj i psihološkoj teoriji odavno se govori o nužnosti kritičkog odnosa prema znanju, učenju o učenju i o učinkovitom pronalaženju potrebnih informacija. „Da bi se taj cilj ostvario, kurikulum mora biti više usmjeren na maksimalno poticanje mogućeg razvoja učenikovih postojećih potencijala, a to znači i na poticanje učenikova samopouzdanja, razvo-

ja svijesti o sebi, svojim sposobnostima, interesima i mogućnostima te posebno na stvaranje pozitivne slike o sebi.“ (Sekulić Majurec, 2007, str. 363). Aktivnim uključivanjem učenika u navedene poslove stvaraju se pretpostavke za ostvarivanje interesa i potreba učenika. Dobar je primjer iz prakse školskog pedagoga uključivanje učenika u predlaganje sadržaja Sata razrednika, sadržaja izvannastavnih aktivnosti, terenske i izvanučioničke nastave kao i pojedinih dijelova redovne nastave, gdje učenici postaju aktivni nositelji planiranih aktivnosti. Na taj način školski pedagog i učitelji mogu poticati učenike na stvaralaštvo i time stvaraju bolju motivaciju za odgojno-obrazovni rad u školi. U školi u kojoj učenici jedni drugima pomažu, jedni druge potiču, gdje slobodno iznose ideje te stvaraju nove oblike suradnje, postižu se uvjeti za razvoj prepoznatljive kulture škole. Školski pedagog ima mogućnost predlaganja kurikuluma s većom izbornosti nastavnih sadržaja, ali i metoda i oblika rada kojima će učenici moći razvijati svoje individualne sposobnosti. Veća izbornost sadržaja omogućuje učenicima da sami odlučuju o razinama na kojima će usvojiti neke sadržaje. Važan je posao školskog pedagoga i uključivanje učenika u vrednovanje kurikuluma. Učenik postaje odgovorniji za svoje odgojno-obrazovne sadržaje, razvija svoje samopoštovanje i gradi sliku o sebi kako bi mogao rasti i razvijati se u odgovornu osobu. Da bismo promijenili kod sebe ono što nije dobro, nužno je znanje o sebi. Ako ne vidimo kakvi jesmo, ne možemo se ni početi mijenjati. Stoga je važno vidjeti sebe onakvima kakvi jesmo, a ne onakvima kakvi bismo htjeli biti! Jer možemo promijeniti samo ono što jesmo, a ne ono što bismo htjeli biti. (Miljković i Rijavec, 2001, str. 9). Dobar je primjer

za ostvarivanje navedenog projektna nastava koja učenicima otvara mogućnost da budu nositelji aktivnosti, a učitelji su pomagači u provođenju aktivnosti. Uspješno izvršenje aktivnosti u projektnoj nastavi dovodi do zadovoljstva učenika, stvara samopouzdanje i motivira učenike na daljnji rad i stvaranje. Zadaća je školskog pedagoga naučiti učenika postupcima učenja, prepoznavati cilj učenja te, najvažnije, usmjeriti učenika na ishode učenja koji postaju važan dio školskog kurikulumu. Koordiniranje rada i stalna suradnja sa subjektima odgojno-obrazovnog rada u školi i izvan nj trajna je i vrlo važna uloga školskog pedagoga. Poseban naglasak treba staviti na ostvarivanje interkulturalnih ciljeva odgoja i obrazovanja te razvoj inkluzivne kulture škole.

Uloga je roditelja u ostvarivanju školskog kurikulumu važna i potrebna. Roditelji imaju ulogu odgoja djece, prvi su odgajatelji, a škola im u tome pomaže. Budući da roditelji djeci daju život, oni imaju i obvezu odgajati ih i zato ih treba priznati kao prve i povlaštene odgajatelje svoje djece. Obitelj je stoga prva škola onih društvenih vrednota koje su potrebne svakom društvu (Rosić, 2005, str. 142). Uloga je školskog pedagoga da kroz različite oblike rada s roditeljima upozna roditelje sa svim sudionicima odgojno-obrazovnog rada u školi koju dijete polazi. Posebna zadaća školskog pedagoga je da svim roditeljima škole ukazuje na posebnosti škole, bogatstvu različitosti te mjerama koje škola poduzima da se ostvari integracija i inkluzija učenika s obzirom na njihove različitosti. Razvijanje partnerskih odnosa roditelja i škole važno je područje u radu školskog pedagoga i taj posao ne staje od upisa djece u školu do završetka osmog razreda. Uključivanje roditelja u

neposredni rad škole primjer je kvalitetnog unapređenja cjelokupnog rada škole, a posebno je važno s gledišta stvaranja partnerskih odnosa i ujednačavanja odgojno-obrazovnih utjecaja na učenike. Motiviranje roditelja za te aktivnosti, savjetovanje i pripremanje roditelja za uključivanje u neposredni rad posao je školskog pedagoga koji stalno traje te predstavlja izazov u radu svakog pedagoga. Uspješnost i ponašanje pojedinog učitelja i stručnog suradnika najprije su određeni njihovim znanjem, sposobnostima i motivacijom. Motivacija je najpodložnija djelovanju brojnih unutarnjih i vanjskih čimbenika. Umijeće motiviranja važna je karakteristika dobrog školskog pedagoga kao i svakog učitelja. Postoje mnogobrojne teorije motivacije. S obzirom na to kako vide utjecaj pojedinih čimbenika na ljudsko ponašanje, teorije motivacije obično se dijele na: sadržajne teorije motivacije, procesne teorije motivacije i teorije očekivanja (Staničić, 2003, str. 174). Izazov uključivanja roditelja u neposredni rad u školi školski pedagog treba prihvatiti kao stalni istraživački projekt s ciljem unapređenja cjelokupnog odgojno-obrazovnog rada škole. Modeli uključivanja i načini ostvarivanja zacrtanih aktivnosti trebaju biti specifični za svaku školu jer ta suradnja u najvećem dijelu ovisi o samim sudionicima odgojno-obrazovnog rada, uvjetima u kojima škola radi kao i o podršci lokalne sredine u kojoj škola djeluje. Odgoj neka bude polazište partnerskog odnosa roditelja i škole jer su roditelji prvi odgajatelji svoje djece, a škola im pomaže u njihovim nastojanjima. To područje iziskuje odgovoran i kvalitetan pristup, timski rad, zajedničko vrednovanje i predlaganje mjera za unapređivanje odgojnog rada, životnih vrijednosti, tolerancije, međusobnog razumijevanja i ostvarivanja

osobnih potreba svih sudionika odgojno-obrazovnog rada u školi, a posebno učenika.

Završne napomene

Uloga pedagoga u oblikovanju prepoznatljivosti škole na području razvoja prava djeteta na sudjelovanje u odgoju i obrazovanju određena je opisom djelatnosti pedagoga kao stručnog suradnika u školi. Zajedničke aktivnosti i uključenost učenika u sve etape nastavnog procesa možemo usporediti s laboratorijem u kojem se timski radi, a cilj je u pripremanju učenika za budući život. „Naglasak na pedagoško-didaktičkom području školskog i nastavnog rada pedagoga, dovodi ovog stručnog suradnika u poseban odnos s nastavom i poseban odnos s učiteljem u ovom području. Nastava je, s njihovog zajedničkog stajališta, najvredniji laboratorij u kojem se ispituju mnoge mogućnosti nastavnog rada.“ (Jurić, 2004, str.246). Cilj odgoja i obrazovanja je put ostvarivanja individualne i društvene dobrobiti, kako sada, tako i u budućnosti. Svrha zajedničkog rada učenika i učitelja je pripremanje učenika za život u kojem će se učenik kompetentno suočiti s izazovima života na osnovama onog što je naučio tijekom organiziranog školovanja. Važan dio svakog školskog kurikulumu jesu i sadržaji interkulturalnog odgoja i obrazovanja. Prava djece treba staviti na prvo mjesto u planiranju predmetnih i školskih kurikulumu kao i u organizaciji različitih strategija rada u školi. Suvremena škola štiti i razvija individualitet pojedinca i razvija njegovu cjelovitu osobnost bez obzira na različitosti svakog učenika. Kurikulum suvremene škole uključuje teme poput ekologije, zdravlja, gospodarstva, politike, građanskog odgoja, rješavanja proble-

ma gladi, nasilja, siromaštva i problema svakodnevice. Razvijanje socijalnih kompetencija i komunikacije, stvaranje vlastitog mišljenja, stava i identiteta važne su zadaće u radu školskog pedagoga u radu s učenicima.

Literatura

Bognar, L. i Matijević, M. (2002). Didaktika. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić, V. (2004). Metodika rada školskog pedagoga. Zagreb: Školska knjiga.

Ljudska prava – osnovni međunarodni dokumenti (1990). Zagreb: Školske novine.

Maleš, D. i Stričević, I. (2003). Mi poznajemo i živimo svoja prava. Zagreb: Školska knjiga.

Miljković, D. i Rijavec, M. (2001). Razgovori sa zrcalom. Zagreb: IEP.

Ozimec, S. (1987). Odgoj kreativnosti: Kako prepoznati i poticati dječju kreativnost. Varaždin: Opći Savez društva "Naša djeca".

Previšić, V. (1999). Škola budućnosti: humana, stvaralačka i socijalna zajednica.

Napredak, broj 1, 7-15. Zagreb, HPKZ.

Previšić, V. (2001). Izvannastavne aktivnosti u školi. U Vrgoč, H. (Ur.) Uspješne škole. Zagreb: HPKZ.

Rosić, V. (2005). Odgoj-obitelj-škola. Rijeka: Žagar.

Sekulić-Majurec, A. (2007). Uloga sudionika odgojno-obrazovnog procesa u stvaranju, provedbi i vrednovanju kurikulumu, U Kurikulum: teorije – metodologija – sadržaj – struktura (str. 351 - 383). Previšić (Ur.) Zagreb: Školska knjiga.

Staničić, S. (2001). Kompetencijski profil školskog pedagoga. Napredak, broj 3, 279 – 294) Zagreb: HPKZ.

Staničić, S. (2003). Povezanost kompetencija ravnatelja i pedagoga za vođenje u školi. U Vrgoč, H. (Ur.) Zbornik radova Sabora pedagoga Hrvatske (str. 279 – 294). Zagreb: HPKZ.

Vuković, N. (2011). Izazovi školskom pedagogu. Napredak, broj 3-4, str. 551-566. Zagreb: HPKZ.

Abstract

Children's rights and the development of integration and inclusive school culture

Summary: *A child's rights are determined by their needs, the things that are important for their physical and mental development, but also the opportunities arising from family, community, and society the child lives in. The child obtains their rights no matter their race, nationality, skin color, gender, religion, social background, financial background or customs. Upbringing is a meaningful and planned journey to learning human rights. The basic task of teachers and school counselors in contemporary schools is teaching and learning human rights no matter the subject they teach, location of the learning process or educational situations. It is important to choose proper methods when dealing with students as well as proper activities where the students can assume active roles. This paper aims to show pedagogical practice of a school pedagogue on the topic of intercultural upbringing and education and the development of school culture. The center of deliberation when it comes to children's rights to participation in upbringing and education is the work carried out among Roma students in Đurđevac elementary school. Stemming from the fact that every child has a right to upbringing and education it is necessary to emphasize pedagogical efforts carried out among Roma students starting with the very beginnings of their education and until they finish the eighth grade. School pedagogue is the only expert who follows the growth and development of each individual from the very first day in the first grade up until they finish the eighth grade. The right to participation in upbringing and education is most definitely a special children's right which in the end results with a social activity of a student at school, in the family and the community in which they live. This paper gives an overview of pedagogical practice of a school pedagogue and students' participation in the educational process starting with critical deliberation of the term itself from the child's perspective and their rights of participation and moving towards possible roles of the child in that process, all with the aim of betterment of Roma students' quality of life, outside of family, in their school and society. Only with full integration and constant work on inclusive culture can we achieve quality performance with all students without regard to their differences.*

Keywords: *children's rights, inclusion, integration, school culture, right to diversity*